

Několik neregistrovaných jednotlivých nálezů antických mincí z území Bulharska a Ukrajiny ve sbírce Národního muzea

J I Ř Í M I L I T K Ý

 68, 2013, s. 11–17

Some unregistered single finds of the ancient coins from Bulgaria and Ukraine in the collection of the National Museum

Six old single finds of the ancient coins are described. They happened to be newly identified in the numismatic collection of the National Museum. The article extends the actual research in the ancient coins from foreign finds deposited in the numismatic department of the National Museum.

 Greek coins; Roman coins; Bulgaria; Ukraine.

 řecké mince; římské mince; Bulharsko; Ukrajina.

Podrobná revize starých sbírkových fondů ve sbírce numismatického oddělení Národního muzea v Praze přinesla řadu zajímavých „objevů“. Jedním z nich je také několik nálezových antických ražeb pocházejících z území Bulharska a Ukrajiny. Mince byly uloženy v rámci rozsáhlého a značně různorodého fondu pracovníě označeného jako „staré Smolíkovy zásoby“. Jde o část tzv. staré sbírky, která byla v roce 1959 souhrnně zapsána a sesypána do velkého konvolutu čítajícího přes 15000 ks převážně bronzových ražeb (př. č. 15/1959). Jeho součástí je však i několik antických ražeb uložených v původních obálcích s nálezovými okolnostmi.

1. LOM PALANKA (Bulharsko)

V roce 1879 byla kdesi ve městě Lom Palanka či v jeho okolí nalezena drachma Alexandra III. Makedonského. Na původní obálce je uvedeno: „1879 / *Lompalanka (od p. Titovova) / Alexandr*“. Město Lom Palanka leží v severozápadním Bulharsku na řece Dunaj.

* PhDr. Jiří MILITKÝ, Ph.D., Národní muzeum (Praha)/Archeologický ústav AV ČR (Praha), jiri_militky@nm.cz. Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2013/25, 00023272).

MAKEDONIE – království, **Alexandr III. Makedonský** (336–323 před Kristem)

mincovna „*Kolofon*“, drachma asi 323–asi 319 před Kristem; posmrtná emise
Av.: hlava mladého Herakla ve lví kůži doprava.

Rv.: vpravo svisele [A]ΛΕΞΑΝΔΡΟΥ, vlevo pod rukou roseta, vpravo při okraji stojící hrot kopí.

Lit.: *Price 1991*, 250, č. 1759, Pl. CXXVI:1759f.

AR; 4,00 g; 17,4/16,7 mm; 11,5 h (inv. č. H5-257.049)

Mincovnictví Alexandra III., resp. mincí s jeho jménem, je velice obsáhlé a značně komplikované. Nejnovější souhrnné zpracování pochází z roku 1991, kdy byla zveřejněna obsáhlá monografie (*Price 1991*) vycházející především ze sbírky Britského muzea. V oblasti západního pobřeží Malé Asie byly po Alexandrově smrti masově raženy stříbrné drachmy. Jednou z nich je také exemplář z Lom Palanky, pocházející z nejasně identifikované mincovny „*Kolofon*“. Právě zde bylo vyraženo v rozmezí let 323/319 až 301/297 před Kristem velké množství drachem s Alexandrovým jménem v řadě variant (*Price 1991*, 247–257, č. 1750–1843). Nález z Lom Palanky je zajímavým dokladem pronikání těchto ražeb (nejspíše v průběhu 3. století před Kristem) až do podunajské oblasti.

2. BREZNIK (?) – okolí (Bulharsko)

V roce 1884 byla v okolí města Breznik nalezena drachma města Dyrrhachium. Na původní obálce je uvedeno: „*Mince dyrrbachinská, Z Breznicka. Daroval mi 1884 / O. Zinnij v To..*“. Z formulace „*Z Breznicka*“ lze odvodit, že jde zřejmě o okolí města Breznik, ležícího západně od Sofie.

Ilýrie, DYRRHACHIUM

drachma asi 200–asi 80/30 před Kristem, série Eunús-Chairilos

Av.: stojící kráva doprava kojící telátko, v ex[*thyrsus*], nahoře nápis **EYNOΥΣ**.

Rv.: podélně dělený čtverec se symetrickými motivy, opis okolo nápis **ΔΥΡ-ΧΑΙ-ΡΙΑ-ΔΟΥ**.

Lit.: *BMC 7*, 74, č. 137.

AR; 3,35 g; 17,0/19,5 mm; 7,5 h (inv. č. H5-257.050)

Město Dyrrhachium patřilo mezi nečetné řecké osady v Ilýrii - šlo o kolonii ostrova Korkýra. Mincovní produkce zde začala již ve 2. polovině 5. století před Kristem (*BMC* 7, 65–78; *SNG Copenhagen* 11, č. 421–523). Velmi intenzivně zde byly emitovány stříbrné drachmy s obrazem krávy kojící telátko na líci a s dekorativním čtvercem na rubu – od pozdního 3. století až do průběhu 1. století před Kristem. Tyto mince nesou jména magistrátních úředníků odpovědných za jejich ražbu (na sledovaném exempláři je dvojice jmen Eunus a Chairillos). Bohužel chronologie těchto mincí je nejasná – počátek jejich ražby snad souvisí s římským protektorátem (od 229 před Kristem). Naprosto nejasný je konec jejich produkce – je datován zhruba od roku 80 do 30 před Kristem (*Petráňi* 1996, 3).

3. VISOK (Bulharsko)

V roce 1883 (nebo před tímto rokem) byla ve městě Visok (nebo v jeho okolí) nalezena bronzová mince města Filipopolis. Na původní obálce je uvedeno: „*Septimius Geta* (...) / z *Visoku*. *Dar 1883 O. Zinonia v Trnu*“. Město Visok leží v regionu Targoviste na území antické Dolní Moesie.

Trákie, FILIPOPOLIS

Geta (209–212), AE 29

Av.: **ΑΥΤ Κ Π ΣΕ ΠΤΙ ΓΕΤΑ**C, ověnčené oděné poprsí Gety doprava.

Rv.: **ΦΙΛΙΠ ΠΟ ΠΟΛΕΙΤΩΝ**, stojící Viktorie doleva drží palmovou ratolest a věnec.

Lit.: *Varbanov* 2002, 115, č. 1421.

AE; 18,66 g; 29,1/29,1 mm; 6 h (inv. č. H5-257.052)

Město Filippopolis (dnešní Plovdiv) založil Filip II. Makedonský v roce 342 před Kristem. Velkého rozkvětu dosáhlo město po roce 45 po Kristu, kdy byla Trákie připojena k římské říši. Velmi intenzivní byla místní produkce provinciálních mincí ze slitin mědi (*Varbanov* 2002, 49–130, č. 686–1554). Nejstarší ražby pocházejí z období vlády Domitiana (81–96), konec pravidelné lokální mincovní produkce spadá do období vlády Elagabala (218–222), ojedinělá je ražba mincí ve jménu Saloniny za vlády Galliena (253–268). Exemplář z Visoku patří do období, kdy byly filippopolské mince raženy ve velkém množství.

4. GR LJANA (Bulharsko)

V roce 1883 byl v areálu sídliště u vsi Grljana nalezen barbarizovaný bronzový antoninian. Na původní obálce je uvedeno: „*Staré selišťe u vsi Grljana v Küstendilsku / 1883 corona radiata*“ (obr. 2). Město Kyustendil v západním Bulharsku (jihozápadně od Sofie), blízko hranice se Srbskem.

Galské císařství, „Tetricus I.“ (270–274)

antoninian – iregulární ražba (napodobenina)

Av.: [IMP C TETR]ICVS [P F AVG], stylizované oděné poprsí Tetrika I. s paprskovitou korunou doprava.

Rv.: [HI]LA[RI]-TAS [AVGG], stylizovaná stojící Hilaritas doleva drží roh hojnosti a palmovou ratolest.

Lit.: Schulzki 1996, 137, č. N 81b.

AE; 1,62 g; 16,4/16,9 mm; 3 h; zelená patina (inv. č. H5-257.053)

Dobová napodobenina antoninianu Tetrika I. patří mezi ražby, o nichž zatím víme poměrně málo. Paralelně s oficiální produkcí antoninianů panovníků galského císařství¹ se masově v nálezech vyskytují také jejich napodobeniny (Schulzki 1996, 108–157). Sledovaný antoninian je napodobeninou typu Schulzki (1996) č. 4a–d, raženého v mincovně II. U napodobenin mincí galského císařství je velmi obtížné stanovit jestli jde o ražby vzniklé v neoficiálních mincovnách (či dokonce falzátorských dílnách?) na území říše nebo v germánském prostředí mimo impérium (Schulzki 1996, 32–33). V každém případě se tyto ražby intenzivně zapojily do peněžního oběhu v Galii, jejich nálezový výskyt na území dnešního Bulharska je ale dosti překvapivý.

5. SOFIE (Bulharsko)

V roce 1884 byl v blízkosti chrámu sv. Sofie nalezen jeden pozdně římský malý bronz. Na původní obálce je uvedeno: „*Mince nalezená v lednu 1884 vedle chrámu sv. Sofie v Sofii*“. Jde nepochybně o raně křesťanskou baziliku sv. Sofie ze 4. až 6. století stojící v areálu antického města Serdika. Právě podle tohoto chrámu nese dnešní hlavní město Bulharska své jméno.

¹ Galské císařství se v letech 259–274 oddělilo od Říma, jako vládcí se zde vystřídali tito panovníci: Postumus (259–268), Laelianus (268), Marius (268), Victorinus (268–270), Tetricus I. (270–274) a Tetricus II. (270–274).

ŘÍM – císařství, **Valentinianus II.** (375–392) / **Theodosius I.** (379–395) / **Arcadius** (383–408) / **Honorius** (393–423)

mincovna (?), IV 375/403

Av.: opis nečitelný, oděné poprsí panovníka s perlovým (?) diadémem doprava.
Rv.: **[SALVS REI-PVBLICAE]**, ex. nečitelný, stojící Viktorie doleva hledící zpět drží za hlavu zajatce.

Lit.: typově *Bruck 1961*, 61.

AE; 1,21 g; 12,2/11,0 mm; 12 h; tmavě šedá patina (inv. č. H5-257.054)

Nález mince souvisí nepochybně s pozdně římským osídlením antického města Serdika, význačného centra v oblasti severní Trákie. Zde samozřejmě probíhal i v pozdně římském období intenzivní peněžní oběh, jehož je dokladem i tato drobná ztrátová mince.

6. KRATOV (Ukrajina)

V roce 1883 (nebo před tímto rokem) byl v Kratově (či kdesi v jeho okolí) nalezen římský denár Domitiana. Na původní obálce je uvedeno: „*Dvě mince nalezené v Kratově / Domitian / Sigmund III Od Efr. Karanova / 1883*“. Jde o město Kratov na Ukrajině ležící v Poltavské oblasti. V obálce společně s římským denárem byl uložen také polský IIIgroš Zikmunda III. Vasy.

ŘÍM – císařství, **Domitianus** (81–96)

mincovna *Roma*, denár 88–89

Av.: **IMP CAES DOMIT AVG-GERM PM TR P VIII**, ověnčená hlava Domitiana doprava.

Rv.: **IMP XIX COS XIII CENS P P P**, kráčející Minerva s přilbou doprava drží štít a kopí.

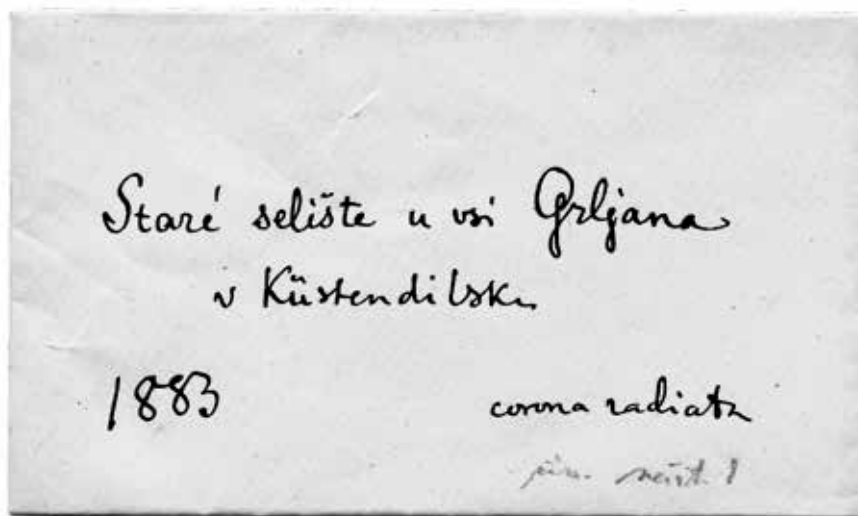
Lit.: *RIC 2/1²*, 312, č. 667, Pl. 129:667.

AR; 2,99 g; 18,6/17,1 mm; 6 h (inv. č. H5-257.051)

Denár Domitiana je zajímavý především místem svého nálezu na Ukrajině. Zde v prostředí černjachovské kultury, která je dnes spojovaná s germánským kmenem Gótů (*Droberjar 2002*, 46), se mincovní nálezy vyskytují velmi často (např. *Magomedov 2008*). Okolí města Kratov leží však až při východní hranici rozšíření památek černjachovské kultury a nálezových římských mincí je zde výrazně méně (např. *Magomedov 2008*, 171, Fig. 1).

Shrnutí

Mince prezentované v tomto příspěvku prostřednictvím dochovaných obálek (obr. 1) dokládají všestranné zaměření tehdejšího správce numismatické sbírky Josefa Smolíka (1832–1915). Je velmi pravděpodobné, že autorem popisů na obálkách byl právě on. Zveřejněné mince představují zároveň zajímavou sondu do zájmu o nálezový antický materiál s dochovanou proveniencí v průběhu 80. let 19. století v Čechách.

● □ 1: Původní obálka k minci č. 4 s popisem z ruky J. Smolíka (foto autor).

Tento příspěvek volně navazuje na dosavadní práce týkající se publikace antických mincí ze zahraničních nálezů deponovaných v numismatické sbírce Národního muzea. Řecké mince byly stručnou formou zveřejněny ve dvou příspěvcích Karla Kurze (1992; 1994). Nedávno byl publikován depot drachem z depotu „Zapletal“ (Militký 2012), několik dalších nálezů řeckých mincí čeká zatím na podrobnou či zcela novou publikaci. Ze zahraničních nálezů římských mincí lze připomenout již publikovaný poklad republikánských denárů Guljancy (Radoměřský 1961) a depoty císařských denárů Mezdra (Dobiáš 1930) a Vidin (Nemeškalová 1957). Všechny uvedené poklady byly nalezeny na území Bulharska. Ve sbírkách Národního muzea na zpracování však dále čekají dva velké soubory – část pokladu Rijeka Devna (Bulharsko) a Niš (Srbsko). Materiál prezentovaný v tomto článku je tedy jen drobným příspěvkem v rámci zveřejňování bohatých antických fondů ze sbírek numismatického oddělení Národního muzea.

Literatura

- BMC 7*: Gardner, P. 1883: Catalogue of Greek Coins in the British Museum. Thessaly to Aetolia. Volume [7]. London.
- Bruck, G.* 1961: Die spätromische K pferpr gung. Ein Bestimmung f r schlecht erhaltene M nzen. Graz.
- Dobi s, J.* 1930: Dva poklady  rmsk ch den r  z Balk nu. Numismatick   asopis  eskoslovensk  6, 1–9.
- Droberjar, E.* 2002: Encyklopedie  rmsk  a germ nsk  archeologie v  ech ch a na Morav . Praha.
- Kurz, K.* 1992: Die griechischen Fundm nzen aus der numismatischen Sammlung des Nationalsmuseums in Prag (1). *Listy filologick * 115, 110–114.
- 1994: Die griechischen Fundm nzen aus der numismatischen Sammlung des Nationalsmuseums in Prag (2). *Eirene* 30, 108–122.
- Magomedov, B.* 2008: Coins as a source of insight on Chernyakhiv tribes. Roman Coins outside the Empire. Ways and Phases, Contexts and Functions. Proceedings of the ESF/SCH Exploratory Workshop, Radzvi l Palace, Niebor w (Poland), 3–6 September 2005. *Collection Moneta* 82. Wetteren-Warsaw, 171–178.
- Militk , J.* 2012: N lez „Zapletal“: drachmy Alexandra III., Filipa III. a Lysimacha z n lezov ho souboru nezn m  provenience. *Numismatick  sborn k* 26, [2011],  . 1, 3–29.
- Neme kalov , Z.* 1957: Dva poklady  rmsk ch den r  z Balk nu. Numismatick  sborn k 4, 49–72.
- Petr ni, G.* 1996: Relative chronology of the drachms of Apollonia and Dyrrhachium in the final period of minting. *Numizmatikai k zl ny* 94–95 (1995–1996), 3–18.
- Price, M. J.* 1991: The Coinage in the Name of Alexander the Great and Philip Arrhidaeus. A British Museum Catalog. Zurich – London.
- Radom rsk , P.* 1961: N lez  rmsk ch republik nsk ch den r  ze severn ho Bulharska. *Sborn k N rodn ho muzea* 15,  ada A, 69–91.
- RIC 2/1²*: Carradice, I. A. – Buttrey, T. V. 2007: The Roman Imperial Coinage. Volume II-Part 1. Second fully revised edition. From AD 69–96 Vespasian to Domitian. London.
- Schulzki, H.-J.* 1996: Die Antoninianpr gung der Gallischen Kaiser von Postumus bis Tetricus (AGK). *Typenkatalog der regul ren und nachgepr gten M nzen*. Bonn.
- SNG Copenhagen 11*: Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum. Volume 11. Thessaly – Illyricum. Copenhagen 1943.